

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ У ГАЛУЗІ ЕКОНОМІКИ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Черевко Г., Черевко І., Василенка Н. Економіка природокористування: навчальний посібник. – Л.: Ліга-Прес. – 700 с.

Важливою передумовою перетворення економіки з еко-деструктивної на екологічно безпечну є підготовка фахівців у галузі економіки природокористування, які розуміють глибокі зв'язки екологічної системи з економічною та соціальною системами й обізнані з питаннями економічно ефективного та екологічно безпечного природокористування. Оволодіння майбутніми фахівцями знаннями з економіки природокористування є передумовою підвищення їх соціальної та екологічної активності, свідомого господарювання, поширення в суспільстві еколого-економічного мислення. Теоретико-методологічним доробком, який може слугувати науковим підґрунтям для вдосконалення процесу підготовки фахівців економічних та екологічних спеціальностей, є навчальний посібник «Економіка природокористування», написаний авторським колективом у складі: Г.Черевко, І.Черевко та Н.Василенка.

Рецензоване видання складається з дванадцяти розділів, в яких послідовно висвітлюються теоретичні основи економіки природокористування (1 розділ), еколого-економічні проблеми використання природних ресурсів та забруднення довкілля (2–4 розділи); розкривається сутність економічного механізму раціонального природокористування (5–7 розділи); пропонуються основні напрями раціонального використання та охорони природних ресурсів (8 розділ); аналізуються соціально-економічні аспекти функціонування людини в природному середовищі та економічні аспекти сучасних тенденцій екологізації сфери природокористування (9–10 розділи); розглядаються міжнародний досвід та співробітництво у сфері вирішення сучасних проблем природокористування (11 розділ); наводиться цікава інформація щодо різних аспектів взаємодії суспільства і природи (12 розділ).

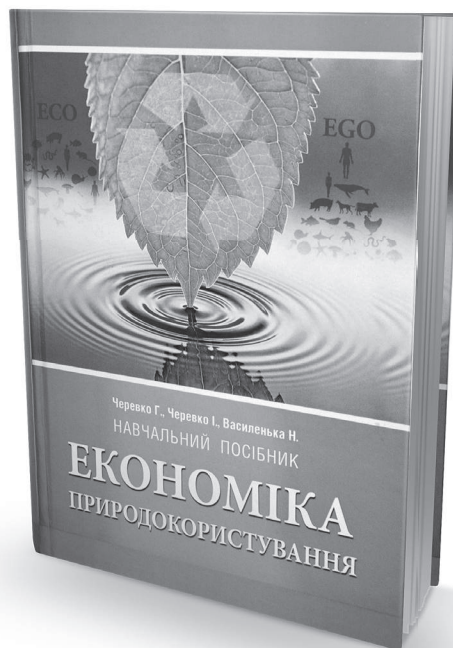
У першому розділі навчального посібника розглянуто передумови виникнення та еволюцію наукової дисципліни «Економіка природокористування». Наведено наукові погляди щодо визначення її об'єкта, предмету та змісту, узагальнено завдання й окреслено основні питання, що вивчаються цією наукою. Багато уваги приділено висвітленню основних методів дослідження, які використовуються економікою природокористування, а також її взаємозв'язкам з іншими науковими дисциплінами, зокрема такими новітніми галузями економічної науки, як екологічна економіка та статистика навколишнього середовища.

Другий розділ посібника присвячено визначенню сутності еколого-економічних проблем використання природних ресурсів – однієї з основних категорій економіки природокористування. Наведено існуючі класифікації природних ресурсів та розроблено їх узагальнюючу класифікацію (с. 61). На нашу думку, важливим є твердження щодо необхідності перегляду традиційного однобічного підходу до природних ресурсів лише як до джерел енергії, засобів і предметів праці та обґрунтування положення, згідно з яким, крім економічних функцій, природні ресурси виконують також екологічні, фізіологічні та соціальні функції. Територіально конкретизована сукупність природних ресурсів, а також властивостей і функцій екосистем (природних умов) утворює природно-ресурсний потенціал території, або «природний капітал». Наведено основні види відтворення й основні напрями підвищення ефективності використання природно-ресурсного потенціалу території.

Щодо третього розділу, в якому розглядаються взаємозв'язки та проблеми взаємодії між економічною діяльністю та довкіллям, то, на нашу думку, пункти 3.1–3.3 більш логічно було б помістити в перший розділ, а матеріал, викладений в п. 3.4, – у п'ятий розділ. Так, в п. 3.1 йдеться про етапи взаємодії суспільства й природи, фундаментальні екологічні поняття (біосферу та її компоненти, живу речовину, антропогенні фактори тощо), функції навколишнього природного середовища стосовно людини, а також основні положення концепції В.І.Вернадського про ноосферу. В п. 3.2 розкрито сутність поняття

«природокористування» та його основні види, розглянуто взаємозв'язки між НТП та природокористуванням.

Четвертий розділ знайомить читачів з еколого-економічними проблемами, пов'язаними із забрудненням довкілля. Наведено характеристику основних видів забруднення навколишнього природного середовища, екологічні наслідки забруднення та класифікацію забруднювачів довкілля. Автори пропонують багато статистичних даних щодо обсягів забруднення довкілля в Україні, порівнюючи його з іншими країнами, описують негативний вплив відходів на довкілля та переваги від їх переробки й утилізації і доходять до цілком логічного висновку щодо необхідності створення в Україні галузі рециркуляції відходів. Наведено також економічні умови, необхідні для розвитку цієї галузі, й наголошено на необхідності створення фінансового механізму її підтримки. Окрему увагу приділено проблемам відходів сільськогосподарського виробництва та їх переробці.

Описано екологічний вплив рослинництва й тваринництва, послідовність виникнення екологічних проблем у сільському господарстві. Узагальнено основні чинники, які призвели до негативних екологічних проблем у переробних галузях АПК, наведено характеристику екологічних впливів підприємств АПК на довкілля. Заслужують на увагу запропоновані авторами критерії екологічної оптимальності технології переробки сільськогосподарської сировини та критерії екологізації виробництва (с. 178). Оцінка екологічності технологій за цими критеріями дозволить виявити існуючі проблеми в сільськогосподарському виробництві й досягти максимізації прибутку на основі оптимального використання ресурсів.

У п'ятому розділі проаналізовано сучасний стан та ефективність економічного механізму природокористування в Україні, наведено характеристику його основних елементів та інституційне забезпечення, а також основні напрями вдосконалення. Привертає увагу запропонований авторами спосіб удосконалення ціноутворення з урахуванням екологічних чинників, а саме – витрат на охорону природи в процесі виробництва, додаткових витрат на екологізацію продукції (для виробників екологічної продукції), а також витрат на ліквідацію й попередження збитків від експлуатації та утилізації продукції (для виробників неекологічної продукції). Запропоновано також критерії (перелік характеристик продукції), згідно з якими необхідно здійснювати екологічну експертизу якості продукції, та умови, яким повинна задовольняти екологічна продукція (с. 235-238).

Шостий розділ навчального посібника присвячено одному з найбільш проблемних питань в економіці природокористування – економічній оцінці природних ресурсів. Автори доступно й послідовно викладають своє бачення цієї проблеми, знайомлять читачів із сутністю поняття «оцінка», необхідністю здійснення оцінки природних ресурсів, основними підходами до неї. Наведено дані щодо структури, стану й функцій земельних, водних, лісових, надрових ресурсів України, проаналізовано основні чинники, що впливають на їх економічну оцінку, а також викладено методичні підходи щодо здійснення економічної оцінки зазначених видів природних ресурсів. Наведено дані стосовно основних функцій атмосферного повітря, напрями його використання, види та стан забруднення повітря в Україні і світі, хоча, на нашу думку, більш логічно було б помістити цей матеріал у четвертий розділ.

У сьомому розділі викладено теоретичні й методологічні основи визначення економічної ефективності природокористування. Розглянуто такі ключові категорії економіки природокористування, як ефективність здійснення природоохоронних заходів (екологічна, економічна і соціальна), поняття економічних збитків від забруднення довкілля (можливих, фактичних, відвернутих), абсолютної та порівняльної економічної ефективності, чистого економічного ефекту від запровадження природоохоронних заходів. Також у цьому розділі продемонстровано приклади розрахунку економічної ефективності природоохоронних заходів у різних сферах природокористування, зокрема в сільському та лісовому господарстві. Безумовно, цікавою є запропонована методика коригування впливу на навколишнє середовище з використанням моделі «витрати–випуск». Наведені розрахунки зможуть допомогти студентам у процесі виконання практичних чи курсових робіт з економіки природокористування.

У восьмому розділі висвітлено найбільш актуальні завдання, які постали перед економікою природокористування на сучасному етапі розвитку, це – основні напрями раціонального використання та охорони земельних, водних, лісових, повітряних, мінеральних та енергетичних ресурсів. Зокрема, щодо охорони земельних ресурсів обґрунтовано необхідність проведення рекультивациі земель та наведено позитивні результати таких

робіт. Проаналізовано численні статистичні дані щодо впливу мінеральних добрив та хімічних засобів захисту рослин на ґрунти, водні джерела, стан здоров'я людей, на основі чого зроблено цілком логічний висновок про необхідність переходу до ведення органічного сільськогосподарського виробництва.

У дев'ятому розділі увагу приділено соціально-економічним аспектам функціонування людини в природному середовищі, тобто особливостям становлення рівноваги між трудовими й екосистемними інтересами людини, формуванню екологічної свідомості та екологічної культури населення, еколого-економічній освіті та соціально-екологічному вихованню. Наведено дані, які демонструють взаємозалежність між якістю довкілля та станом здоров'я людей і зроблено логічний висновок про те, що високий рівень захворюваності населення країни тягне за собою негативні економічні наслідки. Важливим є визначення поняття екологічної свідомості, її особливостей і функцій у життєдіяльності суспільства, а також основних принципів, напрямів і засобів екологічного виховання. Зауважимо, що висвітлення зазначених питань є нетиповим для подібних навчальних видань, що вигідно вирізняє рецензований навчальний посібник серед інших.

У десятому розділі проведено ревізію понять «сталий розвиток», «стійкий розвиток» та близьких за змістом понять «екорозвиток» та «рівноважне природокористування». Слушним, на нашу думку, є пропозиція авторів замість терміну «сталий розвиток сільських територій» вживати термін «зрівноважений розвиток сільських територій». Розкрито сутність даного поняття, наведено цілі та основні умови, необхідні для досягнення зрівноваженого розвитку сільських територій. Важливим науковим доробком є запропонована авторами блочно-проблемна схема розробки проекту стратегії зрівноваженого розвитку Львівської області, що включає п'ять основних блоків проблем, послідовне вирішення яких дозволить забезпечити досягнення бажаного рівня ефективності економіки сільських регіонів області при дотриманні необхідних екологічних та соціально-демографічних умов (с. 566).

Одинадцятий розділ присвячено висвітленню міжнародного досвіду та співпраці у сфері вирішення проблем природокористування в умовах поширення процесів глобалізації. Розглянуто міжнародний досвід правового забезпечення раціонального природокористування, зокрема економічний механізм природокористування. Охарактеризовано особливості природоохоронного законодавства в різних країнах світу. Підкреслюючи глобальний характер сучасних екологічних проблем, автори наголошують на необхідності міжнародного співробітництва у цій сфері і наводять приклади міжнародної екологічної співпраці. Зокрема, висвітлено сутність механізмів Кіотського протоколу до рамкової конвенції ООН про зміну клімату.

У дванадцятому розділі навчального посібника наведено актуальну й різнопланову інформацію щодо екологічних проблем сучасності та методів їх вирішення, яка, без сумніву, буде цікавою не лише для студентів, що вивчають дисципліну «Економіка природокористування», а й для широкого загалу читачів.

У цілому вважаємо, що представлений навчальний посібник допоможе студентам оволодіти знаннями щодо способів здійснення економічно ефективного та екологічно збалансованого природокористування, підвищити рівень екологічної культури та сформуванню екологічної свідомості, що сприятиме вирішенню еколого-економічних проблем в Україні. Опублікований навчальний посібник буде корисним для студентів, аспірантів, викладачів ВНЗ, науковців, керівників і фахівців аграрного сектору економіки.

*Наталія ЗІНОВЧУК, доктор економічних наук, професор,
Ольга ГОРОБЕЦЬ, кандидат економічних наук*